

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

*Тема: _____
Удосконалення економічних підходів до управління економічною безпекою
бізнес-структури*

*Спеціальність 073 «Менеджмент»,
освітня програма 8.073.00.09 «Бізнес-адміністрування»*

Завідувач кафедри: _____/Карінцева О.І./

Керівник роботи: _____/Мазін Ю.О./

*Виконавець: _____/_Роботько М.С._/
П.І.Б.*

*Група: _____БА.мз-01С_____
шифр*

Суми 2021____

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування

_____ О.І. Карінцева

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студента(ки) групи БА.мз-01С, 2 курсу ЦЗДВн
(найменування інституту)

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Освітня програма 8.073.00.09 «Бізнес-адміністрування»

Роботька Максима Сергійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема індивідуальної роботи: _____

*Удосконалення економічних підходів до управління економічною безпекою
бізнес-структури*

Затверджую наказом по СумДУ № _____ від «__» _____ 20__ р.

Термін здачі студентом закінченої роботи: «__» _____ 20__ р.

Вихідні дані до роботи: __ навчально-методична література, звітність
підприємства, нормативні акти _

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що підлягають
розробленню) ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПАТ
«СУМБУД» _

Перелік ілюстрацій

Структурна модель діалектичного пізнання економічної безпеки підприємства

Напрями (об'єкти) досліджень економічної безпеки підприємства в контексті її
обліково-аналітичного забезпечення

Структура оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Аналіз формування прибутку підприємства

Функціональні цілі економічної безпеки ПАТ

Дата видачі завдання: « ____ » _____ 20 ____ р.

Керівник кваліфікаційної роботи магістра __доц. Мазін Ю.О. ____

(вч. звання, П.І.Б.)

Завдання прийняв(ла) до виконання: « __ » _____ 20 ____ р. _____

підпис студента(ки)

Примітки:

1. Це завдання підшивається до пояснювальної записки кваліфікаційної
роботи магістра.

Крім завдання, студент має отримати від керівника календарний графік роботи
над кваліфікаційною роботою магістра на період проектування із зазначенням
строків виконання окремих етапів

АННОТАЦІЯ

Випускна робота містить 46 сторінки основного тексту, 3 розділи, 3 рисунки, 12 таблиць, 13 формул, список використаної літератури із 56 джерел .

Метою роботи є вдосконалення підходів до управління економічної безпекою на прикладі конкретного підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси формування та оцінки економічної безпеки.

Предметом досліджень є теоретичні та методичні положення щодо формування та оцінювання економічної безпеки.

У першому розділі «Теоретичне обґрунтування економічної безпеки» розглянуто загальні поняття економічної безпеки, її сутність та роль у економіці. А також розкрито мету та основні напрями забезпечення економічної безпеки.

У другому розділі «Методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства» проаналізовано методи оцінки економічної безпеки на підприємствах. Розглянуто найважливіші фактори, що впливають на економічну безпеку.

У третьому розділі «Аналіз стану та вдосконалення економічної безпеки на ПАТ «Сумбуд»» здійснено оцінку економічної безпеки підприємства та шляхи її вдосконалення.

Ключові слова: економічна безпека, ліквідність, рентабельність, економічна ефективність, термін окупності.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Сутність, значення та роль економічної безпеки підприємства	8
1.2. Мета та основні напрями забезпечення економічної безпеки	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	18
2.1. Забезпечення економічної безпеки підприємства	18
2.2. Методи оцінки економічної безпеки підприємства	20
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПАТ «СУМБУД»	28
3.1 Загальна характеристика та оцінка основних техніко-економічних показників підприємства	28
3.2 Аналіз структури балансу та дебіторської заборгованості.....	36
3.3 Шляхи вдосконалення економічної безпеки на ПАТ «Сумбуд»	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

У ринковій економіці, як відомо, ніщо не може гарантувати підприємству процвітання. Високий рівень конкуренції змушує кожне підприємство напружено працювати над підвищенням ефективності своєї діяльності. Конкуренція неминуче знищує одні підприємства та збагачує інші. Зростання тіньової економіки, нестабільна економічна ситуація в країні, різного роду протиправні дії з боку конкурентів, відсутність ефективних норм господарського права, поширеність використання методів промислового шпигунства, особливо за допомогою технічних засобів, низький освітній рівень керівної ланки щодо проблем ринку, підприємництва, безпеки тощо, все це становить певну загрозу фінансово-економічній безпеці підприємства, і для вмілого та результативного протистояння яким необхідно, перш за все, вміти правильно ідентифікувати ці загрози.

Такі загрози є наслідком певних екологічних та соціально-економічних трансформаційних процесів [67, 68, 69, 71, 72, 75, 76, 77], що притаманні сучасній світовій та вітчизняній економіці.

Економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в ринковій економіці весь час змінюється, ніколи не залишається стабільним, постійним або незмінним. Такі впливи пов'язані, наприклад, з цифровізацією суспільства, переходом до «Індустрій 3.0» або «Індустрій 4.0» [59, 64, 65, 73, 74], або обмеженнями в наслідок пандемії COVID-19 та ін.

Зважаючи на вищевикладене, дана тема є досить актуальною, тому що без її осмислення неможлива ефективна економічна діяльність будь-якого бізнес-суб'єкту. Економічна безпека - це, перш за все, впевненість підприємства в майбутній діяльності, це довіра кредиторів, можливість розширення виробництва, виходу на нові ринки, протидії зовнішнім загрозам тощо. Зрозуміло, що всі ці можливості є досить привабливими, тому відмовившись від аналізу економічної безпеки, підприємство фактично пускає на самотік усю

свою діяльність, іде наосліп. Звичайно, в такому випадку теж можна досягти успіху, але він буде короткостроковим, бо з посиленням конкуренції, політичної й економічної нестабільності (особливо в Україні) впевненість у власній економічній безпеці різко знижується. Якщо не проводити постійний моніторинг її стану, можна дуже легко втратити контроль над ситуацією і стати жертвою різних негативних впливів [57, 58, 60, 61, 62, 63, 66, 70].

Об'єктом мого дослідження є процеси управління ЕБ підприємства, на прикладі ПАТ "Сумбуд"

Предметом досліджень є оцінка рівня управління ЕБ підприємства ПАТ «Сумбуд» а також механізми її забезпечення.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі завдання:

- розкрити теоретичні аспекти ЕБ підприємств;
- провести аналіз фінансово-економічних загроз бізнес-суб'єктів;
- надати характеристику економічній діяльності ПАТ «Сумбуд»;
- провести аналіз фінансового стану та оцінка фінансової стійкості на ПАТ «Сумбуд»;
- запропонувати напрямки зменшення загроз ЕБ.

В процесі написання дипломної роботи були використані такі методи дослідження: загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, систематизація), та спеціальні (економічна діагностика, економічний аналіз, методи стратегічного аналізу).

Інформаційне поле - баланс підприємства, підручники, монографії, статистичні довідники, оцінки експертів.

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність, значення та роль економічної безпеки підприємства

Сучасний період розвитку економічних відносин в Україні супроводжується трансформацією форм та методів державного регулювання, децентралізацією та диверсифікацією виробництва, зміною умов господарювання та зростанням конкурентної боротьби між підприємствами, посиленням впливу на діяльність суб'єктів господарювання зовнішнього середовища, основною рисою якого є невизначеність. Ці процеси спричиняють втрату ринків збуту вітчизняними підприємствами, відтік висококваліфікованих кадрів та науково-технічних розробок, погіршення їх фінансового стану (іноді до повного банкрутства).

Безпека національної економіки – це насамперед безпека економічних взаємовідносин вітчизняних суб'єктів господарювання, що характеризується результативністю їх діяльності. Відтак, підвищена увага суспільства до проблем економічної безпеки обумовлена, в першу чергу, посиленням загроз і ризиків у суспільно-політичному й економічному житті, які носять глобальний характер і чинять вплив на діяльність вітчизняних підприємств. Щоб забезпечити собі стійке функціонування та динамічний розвиток суб'єкти господарської діяльності змушені відшукувати механізми швидкої адаптації до сучасних умов господарювання з урахуванням чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища [10, с. 23].

Проте практичне забезпечення стійкого функціонування та розвитку суб'єктів господарювання потребує насамперед наукового обґрунтування змісту економічної безпеки, завдань, які вирішують фахівці з економічної безпеки та визначення методології функціонування системи економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства не існує ізольовано, вона тісно пов'язана

з усіма сторонами його життя, основними завданнями якого є самозбереження та розвиток. Розуміння механізмів розвитку підприємства є найважливішою теоретичною та методологічною основою у вивченні процесів забезпечення економічної безпеки.

Гносеологічне коріння категорії "економічна безпека" проявляється через розгляд взаємозв'язку між розвитком і безпекою, що носить складний діалектичний характер. Категорія розвитку імпліцитно містить у собі категорію безпеки, без якої не може існувати. Тому розвиток та безпека - це дві сторони загального процесу життя суспільства, а отже і існування підприємства, що функціонує в цьому суспільстві [4], [10].

Прагнення до безпеки стало однією з головних причин об'єднання людей у суспільство. Відсутність безпеки рівносильна відсутності всякого зв'язку між людськими зусиллями й досягненням цілей, для яких вони здійснюються. Інакше кажучи, без забезпечення безпеки усіляка людська діяльність виявляється безцільною. Тому дослідження проблем безпеки підприємства в порівнянні з іншими напрямками пізнання більшою мірою відповідає й сприяє розумінню суспільства як єдиного, цілісного, нерозривного організму.

Перші наукові публікації в світі, що стосуються економічної безпеки підприємства датуються серединою 70-х років ХХ століття. Однак найбільший інтерес до цієї проблематики виник наприкінці 80-90 років. Саме в цей час з'являються перші розробки, в яких робляться спроби систематизувати розпорошені знання в цій сфері і надати їм вигляду єдиної теорії. В результаті цього сформувалася самостійна наука, яка визначає проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства – економік-сік'юріті (від англ. economic security of enterprise). Відтак, наука про економічну безпеку - це сукупність знань, що поєднують різні концепції економічної безпеки, її категоріальний апарат, методологію, а також цілі, технології й методи забезпечення економічної безпеки.

В Україні перші наукові розробки присвячені проблемам забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності почали з'являтися лише

на початку 2000-х років та за перше десятиріччя ХХІ століття набрали значних обертів щодо теоретичного обґрунтування та прикладних розробок у висвітленні питань, пов'язаних зі стійким функціонуванням вітчизняних суб'єктів господарювання. До найбільш серйозних досліджень у цьому напрямі слід віднести праці Г.В.Козаченко та В.П. Пономарьова, О.Я. Кравчука, О.А.Кириченка та П.Я. Пригунова, А.О. Єпіфанова, О.М. Ляшенко, В.І Франчука, де з позицій системного підходу здійснена спроба визначення сутності економічної безпеки, побудови механізму її забезпечення та оцінювання досягнутого підприємством стану безпеки.

Проте, незважаючи на значний доробок вітчизняних та зарубіжних фахівців в галузі економічної безпеки підприємства, теоретична база для формування концептуальних основ останньої має недостатній ступінь вивчення, що обумовлює необхідність розробки теоретико-методологічних засад гарантування безпечного функціонування та розвитку суб'єктів господарювання.

Для удосконалення сутнісного наповнення категорії “економічна безпека підприємства” з позицій узгодження інтересів та нейтралізації загроз потрібно розглядати економічну безпеку як багаторівневу структуру, що представлена у вигляді "мішені" і включає такі складові [12, с. 121]:

- економічну безпеку підприємства як специфічної соціальної організації;
- економічну безпеку підприємства як суб'єкта основного виду діяльності;
- економічну безпеку підприємства як суб'єкта господарської діяльності;
- економічну безпеку підприємства як складову національної безпеки в економічній сфері (рис.1.1).

Кожна з цих складових має свої можливості формування зовнішніх і внутрішніх загроз для діяльності підприємства та передбачає напрями узгодження інтересів, що істотно впливає на використання методів забезпечення безпеки.

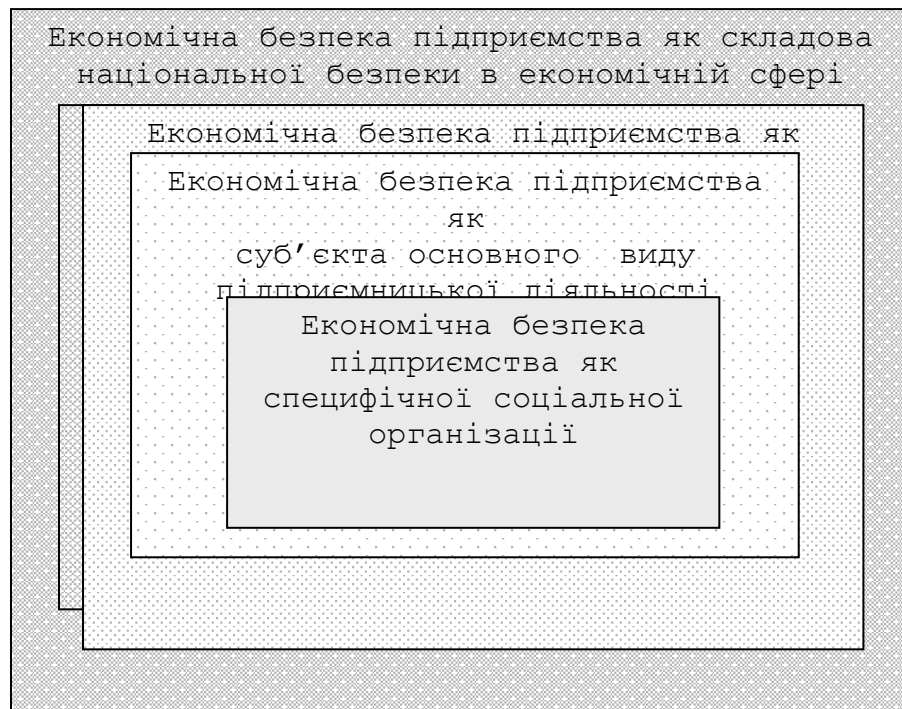

Рис.1.1 Структурна модель діалектичного пізнання економічної безпеки підприємства

Зокрема, економічна безпека підприємства як специфічної соціальної організації визначається самою природою підприємства як соціальної системи. Вона характеризується узгодженістю інтересів підприємства та найманого персоналу, що має різний професійний та соціальний статус, різну мотивацію до якісного виконання покладених на нього обов'язків. Відтак, основні завдання економічної безпеки на цьому рівні полягають у забезпеченні умов для підвищення рівня надійності та лояльності персоналу підприємства, оцінюванні стану задоволеності персоналу заробітною платою, морально – психологічним кліматом.

Діяльність фахівців з економічної безпеки при забезпеченні даного рівня безпеки направлена на мінімізацію загроз з боку персоналу підприємства, який одночасно може бути як об'єктом захисту, так і загрозою діяльності підприємства. При цьому вони повинні чітко усвідомлювати, що командний підхід до управління персоналом навряд чи зможе заставити його бути

реальними суб'єктами забезпечення безпеки на своєму підприємстві. Тому необхідно шукати нові підходи до управління, що дозволять розглядати безпеку як корпоративну цінність на підприємстві, орієнтуючи кожного працівника на її забезпечення. Це досягається шляхом встановлення відповідних принципів і методів забезпечення безпеки та організації контролю за чітким їх виконанням.

Економічна безпека підприємства як суб'єкта основного виду підприємницької діяльності визначається ефективністю здійснення цього виду діяльності. Відповідно до національного законодавства основна діяльність - це діяльність, пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), яка є визначальною метою створення підприємства і забезпечує основну частину його прибутку. Відтак, безпечність основного виду діяльності характеризується сумою прибутку, який виступає мірилом узгодженості інтересів підприємства з інтересами внутрішніх та зовнішніх суб'єктів, що вступають у взаємодію з ним при здійсненні основної діяльності. За відсутності прибутку не можна говорити про збалансованість інтересів підприємства, а значить і про те, що воно знаходиться в економічній безпеці.

Економічна безпека підприємства як суб'єкта господарської діяльності обґрунтована, визначенням ролі та місця підприємства в системі суспільно-виробничих відносин. На цьому рівні завданнями економічної безпеки окрім сприяння отриманню підприємством прибутку є ще й протидія недобросовісній конкуренції, корупції, рейдерству, організація захисту інтересів засновників підприємства, його акціонерів.

Крім того економічна безпека підприємства як суб'єкта господарської діяльності показує наскільки безпечними є господарські взаємовідносини з даним підприємством зовнішніх контрагентів (постачальників – щодо сплати за поставлені товари чи послуги, кредиторів – щодо вчасного повернення наданих їм грошових коштів, інвесторів – щодо отримання дивідендів на вкладений капітал). Тому досягнення економічної безпеки на цьому рівні характеризуватиметься високими показниками ліквідності та платоспроможності підприємства, його фінансової стійкості та ефективності

діяльності.

. Напрями досліджень економічної безпеки підприємства в контексті її аналітичного забезпечення надано на рис. 1.2.

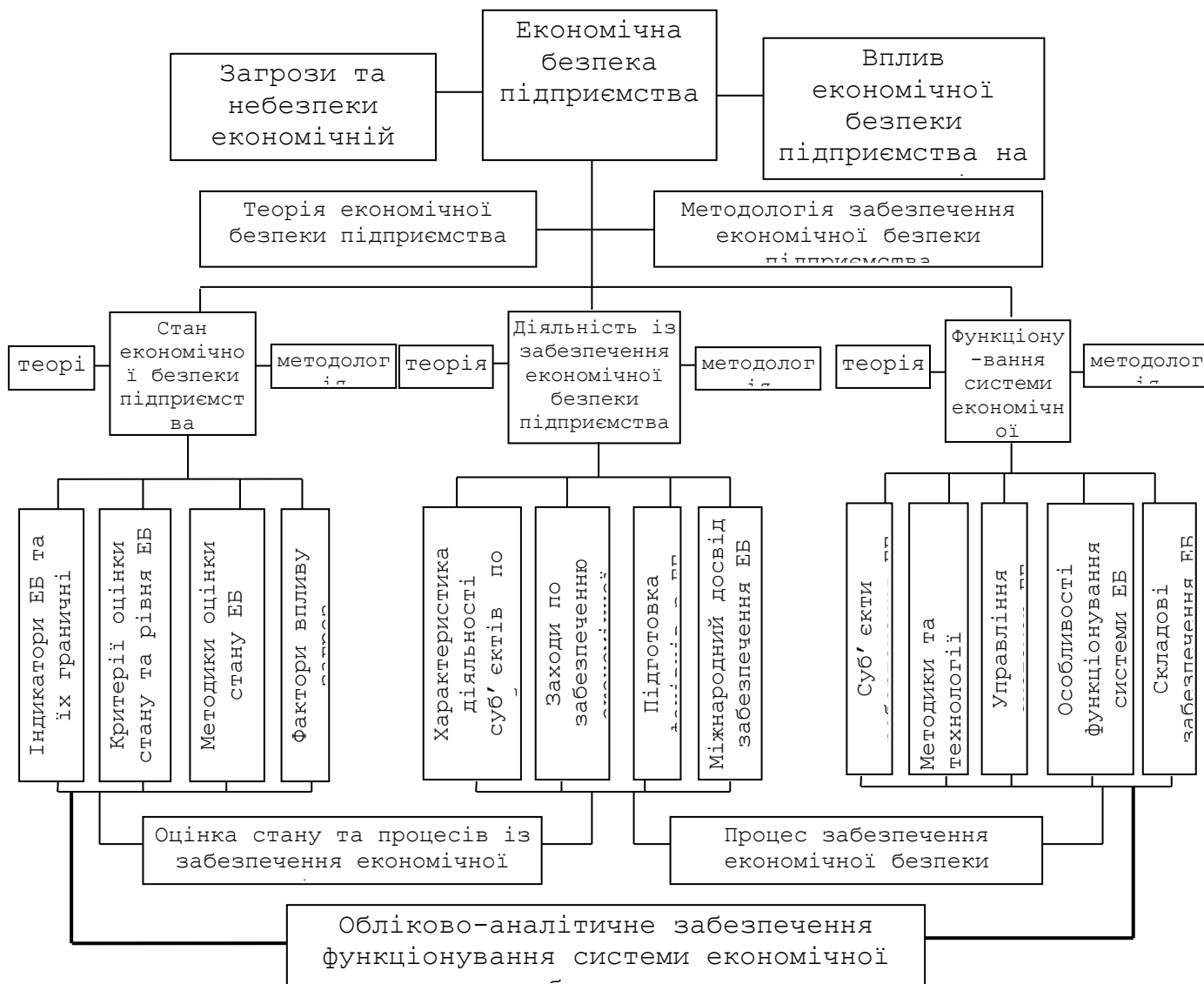

Рис. 1.2 Напрями (об'єкти) досліджень економічної безпеки підприємства в контексті її обліково-аналітичного забезпечення

Для другого та третього аспектів вивчення економічної безпеки характерний такий перелік напрямів досліджень:

- вивчення складових забезпечення функціонування системи економічної

безпеки на вітчизняних підприємствах;

- дослідження методів та технологій забезпечення економічної безпеки, що можуть бути використані для підприємств певної галузі або для більшості вітчизняних суб'єктів господарювання;
- розроблення кваліфікаційних характеристик за окремими категоріями персоналу, задіяного при забезпеченні економічної безпеки підприємства та визначення напрямів їх фахової підготовки в навчальних закладах;
- визначення підходів до підготовки фахівців в сфері економічної безпеки вітчизняних підприємств;
- розробка заходів щодо забезпечення економічної безпеки в цілому по підприємству та за окремими напрямами його діяльності;
- визначення підходів до побудови системи економічної безпеки на підприємстві;
- обґрунтування взаємодії по забезпеченню економічної безпеки між окремими структурними підрозділами підприємства тощо .

Управління — цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти задля досягнення кінцевої мети посередництвом процесорів, явищ, процесів, коли є з ними взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми/регламенту [26].

Управління економічною безпекою підприємства є вплив керуючої системи (суб'єкта управління) на керовану систему (об'єкт управління) з метою мінімізації, уникнення, негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів впливу і можливих їх наслідків, які посягають на інтереси підприємства [24].

Управління економічною безпекою підприємства – це процес цілеспрямованого впливу на соціально-технічну, економічну та фінансову системи підприємства, який дає змогу уникнути зовнішніх загроз та протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Головною метою управління економічною безпекою підприємства є забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного кумулятивного нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку [20].

На мою думку, управління економічною безпекою підприємства також варто розглядати як практичне використання таких принципів сучасного менеджменту як своєчасна реакція на зміни у зовнішньому середовищі, бачення підприємства, тобто, його чітке уявлення про те, що воно являє собою, здатність швидкої адаптації підприємства до нових умов.

Загалом же, економічна безпека – синтетична категорія економічної теорії і політології та одночасно універсальна категорія, починаючи з національної економіки і закінчуючи окремо взятим підприємством.

1.2 Мета та основні напрями забезпечення економічної безпеки

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому. До основних функціональних цілей економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентно спроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;

- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та його відділів;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [26,45].

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі дії, що здійснюються послідовно або одночасно:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);
- загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства
- здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
- загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки.

Тільки за здійснення в необхідному обсязі зазначених дій (заходів) можна буде досягти належного рівня економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека підприємства - це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки,

сформований адміністрацією і колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного характеру [38,215].

Результатом забезпечення економічної безпеки підприємства є стабільність його функціонування, ефективність фінансово-економічної діяльності, особиста безпека персоналу.

До ресурсів забезпечення надійного існування і прогресивного розвитку підприємства відносяться: персонал підприємства, матеріальні і інтелектуальні ресурси.

З урахуванням цього діяльність по забезпеченню економічної безпеки підприємства включає чотири основні напрями:

- захист матеріальних і фінансових цінностей;
- захист персоналу;
- захист інтелектуальної власності (у тому числі комерційної таємниці);
- інформаційне забезпечення комерційної діяльності підприємства в ринкових умовах.

Ефективною може бути лише комплексна система захисту, організована відповідно до чинного законодавства і яка поєднує в собі наступні заходи:

- фізичні (створення перешкод для доступу до майна, устаткування, інформації, що охороняється);
- адміністративні (введення відповідного режиму, порядку проходу і виходу);
- технічні (використовування технічних засобів охорони);
- криптографічні;
- програмні;
- економічні;
- морально-етичні.

Для кожного підприємства використовується відповідний комплекс заходів, адекватно відповідаючий як його внутрішній, так і зовнішній обстановці.

Розділ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Забезпечення економічної безпеки підприємства

В якості ключової мети забезпечення економічної безпеки на рівні певного підприємства виступає захист інформації. Причому стоїть відмитити, що такий захист можна представити у вигляді двох рівнів, на першому рівні виключно за рахунок сил своїх відділів, а на другому – за рахунок додаткових осіб з числа персоналу із допомогою яких стає можливим формування атмосфери "пильності і відповідальності". Не виключаючи важливість такого захисту, буде не зовсім правильно обмежуватись лише захистом комерційної таємниці. У такому разі ми стикаємося з дуже вузьким змістом економічної безпеки, що не дозволяє врахувати нових різноманітних загроз довкілля, що постійно виникають у швидкозмінювальному середовищі. Такі загрози є наслідком певних екологічних та соціально-економічних трансформаційних процесів, що притаманні сучасній світовій та вітчизняній економіці.

Економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в ринковій економіці весь час змінюється, ніколи не залишається стабільним, постійним або незмінним. Такі впливи пов'язані , наприклад, з цифровізацією суспільства, переходом до «Індустрій 3.0» або «Індустрій 4.0», або обмеженнями в наслідок пандемії COVID-19 та ін. Саме з цих позицій ми повинні розглядати категорію економічної безпеки підприємства..

Крім того, до чинників, що впливають на економічну безпеку підприємства, відносять так звані інституційні чинники(наприклад, досконалість законодавчої бази, наявність бар'єрів входу, рівень оподаткування). При чому, можна спостерігати ієрархічну залежність за рівнями безпеки. Тобто ЕБ мікрорівня буде визначатися економічною безпекою більш високого рівня(регіону, держави). Розуміючи цю ієрархію, стає можливим забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз.

Не можна обійти увагою такий чинник, як конкуренти, бо саме у разі застосування ними методів недоброякісної конкуренції, у певного підприємства можуть виникнути серйозні небезпеки.

Підсумовуючи вищевикладене, можна виокремити декілька базових підходів до визначення економічної безпеки підприємства (рис. 2.1):

Рис. 2.1. Підходи до визначення економічної безпеки підприємства [8]

Отже, рівень економічної безпеки підприємства насамперед залежить від здатності керівництва передбачити та запобігти можливі загрози, а також швидко реагувати на них, приймаючи відповідні бізнес-рішення. Це стає можливим лише за умови повного контролю бізнес-процесів підприємства, у тому числі при аналізі відповідних потенційних загроз, кількість яких постійно змінюється..

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства буде визначатися організацією системи безпеки, алгоритм якої буде починатися з опису конкретної проблеми, потім формулювання цільової установки; а закінчуватися розробкою відповідних заходів на досягнення поставленої мети.

Практичний досів вітчизняних та зарубіжних підприємств свідчить, що серед суб'єктів, що забезпечують захист ЕП підприємницької діяльності, найбільше значення має саме служба власної економічної безпеки.

Створення такої служби на певному підприємстві викликає на практиці труднощі, оскільки пов'язано з індивідуальними особливостями кожного підприємства. Однак, при цьому можна виділити ряд типових етапів для будь-якого підприємства, починаючи безпосередньо від прийняття рішень про створення відповідного відділу, потім формулювання завдань та відповідного положення, та закінчуючи набором персоналу[12]. При створенні такого відділу треба розуміти, що система економічної безпеки потребує постійного оновлення, що обумовлено постійними змінами в чинному законодавстві, або у стратегії розвитку компанії, появою нових недоброякісних конкурентів або інформаційних загроз.[6, с. 202].

Як і будь-який інший механізм економічної безпеки повинен містити певні методи обрахунку з метою повноцінного визначення стану економічної безпеки на підприємстві.

2.2. Методи оцінки економічної безпеки підприємства

Оцінка рівня економічної безпеки підприємства належить до базових і найвідповідальніших етапів проведення антикризового менеджменту, тому вона повинна ґрунтуватися на адекватних і ефективних методичних підходах.

Відповідні методи оцінки економічної безпеки можна розділити на три концептуальні групи [20, 162-163]:

- методи, які враховують усі альтернативні сценарії грошових потоків щодо конкретного бізнесового рішення, зокрема, методи пріоритетного стану, які хоч і добре опрацьовані теоретично, але занадто складні для практичного використання;
- методи, які передбачають можливість повного узагальненого опису (інвентаризації) активів, за якими можна визначити їхню вартість.

Наприклад, можна скласти прогноз очікуваних грошових потоків за кожний прогнозний період, а потім про дисконтувати їх за відповідною ставкою з поправкою на ризик. Вони мають на меті визначити, як саме прийняті рішення впливатимуть на діяльність підприємства;

- методи, які враховують ризик.

Існує декілька підходів до оцінки економічної безпеки підприємства в рамках вищезгаданих методологічних груп. Розглянемо два найпоширеніші: «тримірна діагностика рівня економічної безпеки підприємства» та визначення ситуаційного критерію.

Розглядаючи економічної безпеки підприємства як його здатність до ефективного функціонування протягом тривалого часу, потрібно виділяти різні рівні економічної безпеки підприємства. Економічна сутність тримірної діагностики рівня економічної безпеки полягає у комплексному методичному підході до визначення економічної стійкості підприємства базуючись на 3 основних параметрах, а саме: поточної, тактичної, стратегічної економічної безпеки. Так, особливістю даного підходу є обчислення рівня економічної безпеки залежно від оцінюваного певного проміжку часу.

Наприклад, низька ліквідність активів підприємства може спричинити втрату платоспроможності та його банкрутство впродовж уже наступного року або навіть місяця. Тоді як технологічна відсталість виробничих потужностей підприємства може зумовити зниження якості продукції, зменшення обсягів продажу, підвищення собівартості та збитковості результатів господарської діяльності. Тобто, врешті-решт також призвести до втрати фінансової незалежності та банкрутства підприємства, але значно пізніше, ніж у попередньому випадку. Тому у процесі діагностики загального рівня економічної безпеки підприємства доцільно виділити 3 вищеназвані її форми (див.рис.2.2). При цьому загальний рівень ЕБ визначається на підставі оцінки всіх трьох складових.

Поточна економічна безпека передбачає відсутність загроз, здатних призвести до припинення життєдіяльності бізнес-суб'єкта в поточному періоді,

тому для її оцінки зазвичай використовують показники ліквідності та незалежності.

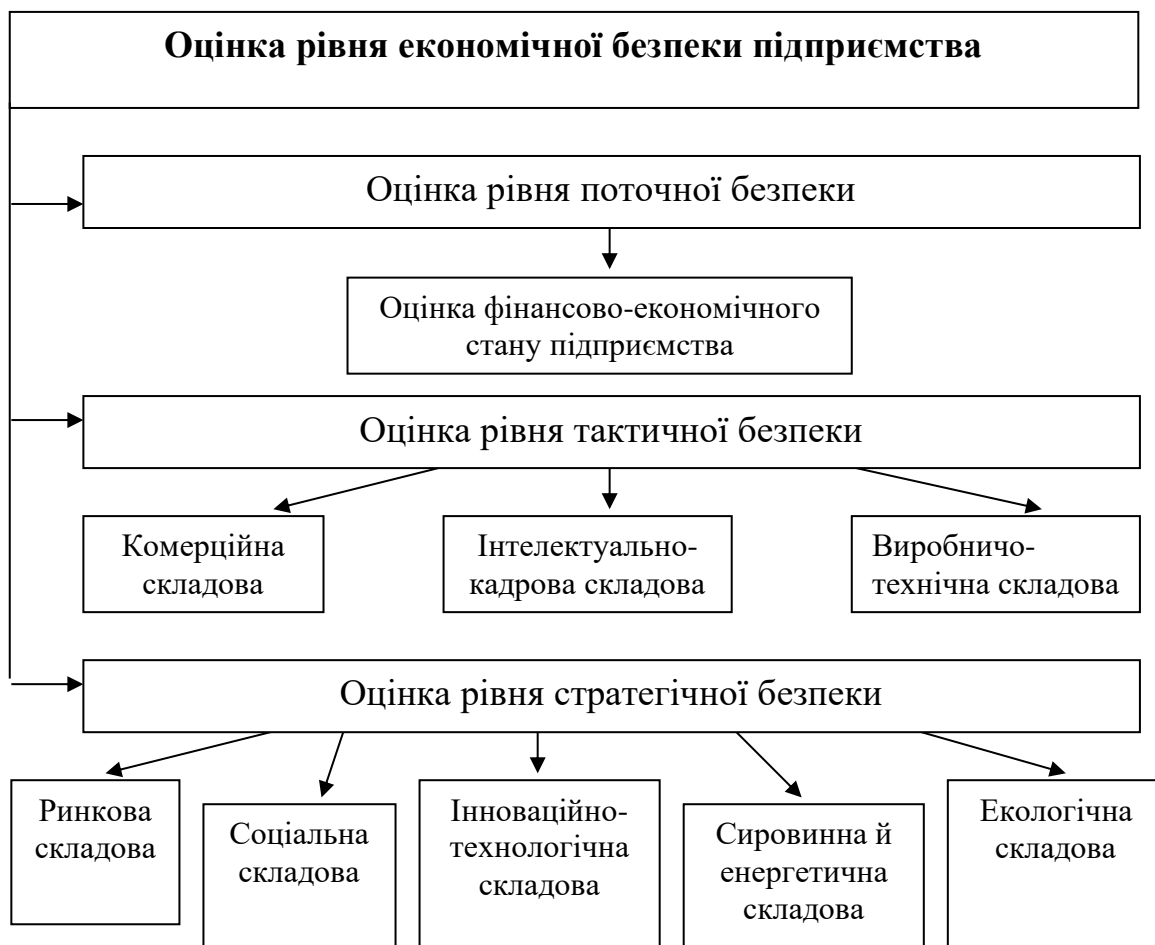

Рис.2.2 Структура оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Тактична економічна безпека відображає здатність бізнес-суб'єкта до відновлення у процесі реалізації ним господарської діяльності, що досягається при певному рівні ефективності використання його ресурсів. Ця складова економічної безпеки характеризує ефективність організації виробничо-господарської й комерційної діяльності бізнес-суб'єкта, раціональність використання його економічного потенціалу. У процесі діагностики рівня тактичної економічної безпеки слід оцінювати такі базові її складові:

- виробничо-технічну, що показує ефективність використання активів у процесі здійснення ним виробничої діяльності;

- інтелектуально-кадрову, яка відображає ефективність використання персоналу підприємства;
- комерційну, що характеризує маркетингову й постачальну тактику бізнес-суб'єкта та залежить від ступеня ризику його діяльності.

Стратегічна економічна безпека характеризує рівень економічного потенціалу бізнес-суб'єкта, який обумовлює його здатність до подальшого успішного функціонування та водночас є підтвердженням правильності обраного напрямку розвитку, відповідності результатів роботи підприємства основним макроекономічним тенденціям. До основних складових стратегічної безпеки підприємства відносять:

- ринкову, яка відображає конкурентоспроможність бізнес-суб'єкта на галузевому ринку;
- соціальну, що характеризує інтелектуально-кадровий потенціал бізнес-суб'єкта, який визначається кваліфікацією його співробітників і наявністю умов праці на бізнес-суб'єкті, що сприяють підвищенню трудових здібностей персоналу;
- інноваційно-технологічну, яка характеризує ступінь відповідності рівня технологічного розвитку бізнес-суб'єкта науково-технологічному розвитку галузі, або економіки в цілому;
- сировинну й енергетичну, що відображає забезпеченість бізнес-суб'єкта сировинними й енергетичними ресурсами в обсязі, необхідному для здійснення виробничо-господарської діяльності;
- екологічну, яка характеризує здатність бізнес-суб'єкта здійснювати виробничо-господарську діяльність відповідно до національних та світових екологічних норм. [6]

Існує й інша більш проста, але не менш ефективна методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства – на основі визначення ситуаційного критерію [13]. Вона застосовується в рамках третьої групи методів і здійснюється на підставі визначення ситуаційного критерію через зважування і

підсумування окремих функціональних критеріїв, які обчислюють за допомогою порівняння можливої величини загрози бізнес-суб'єкту та ефективності заходів щодо запобігання цій загрозі. Сукупний критерій розраховується за формулою (2.1):

$$k_{\text{еб}} = \sum_{i=1}^n k_i d_i \quad (2.1)$$

k_i – розмір конкретного критерію за i –тою функціональною складовою;

де d_i – доля значущості i –тої функціональної складової;

n – кількість функціональних складових ЕБ.

Оцінка рівня економічної безпеки бізнес-суб'єкта здійснюється порівнянням розрахункових значень $k_{\text{еб}}$ із реальними величинами цього чинника по підприємству, що аналізується, а також (коли це можливо) по аналогічним бізнес-суб'єктам відповідних галузей економіки. Це досягається тоді, коли бізнес-суб'єкт застосовує бенчмаркінг, тобто, використовує досвід інших підприємств.

Результати такого о аналізу зводяться до спеціальної таблиці - карти, в якій негативні явища, що впливають одразу на кілька складових економічної безпеки, враховують окремо для кожної з них, натомість вартість заходів, які повторюються стосовно різних складових, враховуються в бюджеті бізнес-суб'єкта один раз.

При цьому, оцінка ефективності роботи за окремими підрозділами того чи іншого бізнес-суб'єкта щодо економічної безпеки здійснюється з використанням таких показників: витрати на здійснення заходу, розмір відведеної загрози, розмір заподіяної загрози, ефективність здійснення заходу (різниця відведеної та заподіяної загрози).

$$\text{ОЕФ} = \text{З відв.} / (\text{В ркз.} + \text{З завд.}) \quad (2.2)$$

де ОЕФ – оцінка ефективності ЕБ, З відв. – сумарний відведений збиток, В ркз. – загальна сума витрат підприємства на відведення збитку; З завд. – сумарний завданий збиток підприємству.

Інша методика – інтегральна оцінка рівня економічної безпеки. Ця методика базується на використанні більш традиційних показників (наприклад, темпів зміни та ймовірності реалізації). Методика проведення обрахунків містить певні етапи: починається з оцінки нормативного рівня показників кожної складової економічної безпеки; потім виокремлення системи цільових показників та темпів їхньої зміни; наступне – оцінка спектру можливих загроз за кожною складовою шляхом визначення ризику; оцінка порівняльних індексів за кожним показником у розрізі складових економічної безпеки; останній шаг – обрахунок рівня економічної безпеки за окремими складовими та оцінка інтегрального показника за формулою :

$$G = 0,2 \times F_{\phi.C.} + 0,15 \times F_{T-T.C.} + 0,2 \times F_{I-K.C.} + 0,2 \times F_{ИФ.C.} + 0,05 \times F_{EK.C.} + 0,1 \times F_{П-П.C.} + 0,1 \times F_{C.C.} \quad (2.4)$$

де $F_{\phi.C.}$ - фінансова складова;

$F_{T-T.C.}$ - техніко-технологічна складова;

$F_{I-K.C.}$ - інтелектуальна та кадрова складова;

$F_{ИФ.C.}$ - інформаційна складова

$F_{EK.C.}$ - екологічна складова;

$F_{П-П.C.}$ - політико-правова складова;

$F_{C.C.}$ - силова складова.

Потім формують систему управління економічної безпеки підприємства з урахуванням складових, що мають найбільший вплив. [20].

Четвертою методикою є методика оцінки фінансової безпеки бізнес-суб'єкта.

У практиці функціонування зарубіжних бізнес-суб'єктів накоплено багатий досвід інтегральної оцінки їх фінансового стану. До них можна віднести такі моделі, як: Індекс Альтмана, модель Спрингейта, модель Ліса, метод Creditmen Ж.Депаліяна та ін. Але зважаючи на той факт що вони були розроблені на базі особливостей зарубіжних умов функціонування, їх адаптація до вітчизняних підприємств дуже ускладнює їх використання.

В загалі, напрацювання зарубіжного та вітчизняного досвіду в цій галузі дозволило виокремити такі методи оцінки(табл 2.1.) .[6]

Таблиця 2.1

Коротка характеристика методик оцінки економічної безпеки підприємства

№ п/п	Методика	Показники, які використовуються	Переваги (+) та недоліки (-)
1.	Тримірна діагностика оцінки рівня економічної безпеки	Показники, що характеризують рівень фінансової незалежності підприємства, стан ліквідності його активів, фінансово-економічні результати діяльності; ефективність використання основних і оборотних засобів, трудових ресурсів; забезпеченість ресурсами, тощо	+ Комплексна оцінка рівня економічної безпеки – оцінює усі складові на поточному, тактичному та стратегічному рівнях. - Велика трудомісткість розрахунків
2.	Методика визначення ситуаційного критерію	Зважена оцінка кожної функціональної складової економічної безпеки підприємства, розмір заподіяної та відверненої шкоди, витрати на здійснення попереджувального заходу	+ Дозволяє оцінити економічну безпеку з точки зору ризику. - Складність оцінки ризиків, висока непередбачуваність середовища. - Одностороння оцінка рівня економічної безпеки, не враховує усіх складових.
3.	Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки	Показники фінансової стійкості, ефективності інвестицій, ефективність володіння інформацією, новизна інформації, рівень екологічності виробництва, темпи зміни показників.	+ Дана методика дозволяє визначити найменш та найбільш розвинені складові економічної безпеки. - Немає визначеного переліку показників для оцінки кожної окремої складової
4.	Методика оцінки фінансової безпеки	Коефіцієнт автономії, коефіцієнти ліквідності, платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості, показники ділової	+ Детальна оцінка фінансової складової – однієї з найважливіших складових економічної безпеки.

	підприємства	активності та рентабельності підприємства.	- Одностороння оцінка економічної безпеки підприємства.
--	--------------	--	---

В межах нашого дослідження буде використовуватися четверта методика оцінки економічної безпеки підприємства. Різноманітні методи по-різному підходять до розуміння самого поняття економічної безпеки на підприємстві, тому не можна сказати, що кожна з них є універсальною. Так само не можна на основі лише однієї прийнятої методики виносити остаточне рішення стосовно забезпечення економічної безпеки підприємства.

В зв'язку з дуже нестабільною економічною ситуацією на Україні на перше місце підприємства ставлять саме фінансову складову. Отже, це дає можливість зупинитись саме моделях комплексної оцінки фінансових показників з урахуванням особливостей сьогоденної ситуації.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПАТ «СУМБУД»

3.1 Загальна характеристика та оцінка основних техніко-економічних показників підприємства

ПАТ « Сумбуд » - це добре знайома для сумчан багатoproфільна інженерна проектно –будівельна організація, що займається спорудженням комерційних, промислових і загальногромадянських об'єктів. Те, що вигідно відрізняє цю компанію від своїх конкурентів - наявність ліцензії на весь комплекс будівельних послуг, та використання своєї власної виробничої бази з необхідним парком будівельних машин і механізмів. Все це поряд з відповідним кваліфікованим персоналом формує необхідний потенціал для отримання високої результативності при будівництві об'єктів будь-якої складності.

Ця компанія на сьогодні об'єднує в собі понад 15 підприємств і підрозділів, що включають парк вантажної автотехніки та будівельних механізмів, та крім того власний цех з виробництва сталевих будівельних конструкцій.

ПАТ « Сумбуд » було зареєстровано ще у 1995 році. Напрями діяльності якої наведено на рис 3.1.:

Предметом діяльності Товариства є:

- будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, соціальної сфери (в тому числі жилих будинків);
- реконструкція (технічне переоснащення) об'єктів;
- монтажні, пусконаладжувальні та будь-які інші роботи, пов'язані із будівництвом;
- капітальний та поточний ремонт об'єктів, реставраційні роботи;
- інжинірингові роботи в будівництві;
- проектні роботи;
- виробництво будівельних матеріалів та їх реалізація;
- здача в аренду приміщень, та надання послуг з питань експлуатації житла та офісних приміщень;
- надання послуг населенню, в тому числі перевезення вантажів та пасажирів автомобільним транспортом;
- оптова та роздрібна торгівля;

Рис3.1. Ключові напрями діяльності

До конкурентних переваг ПАТ « Сумбуд » можна віднести наявність власного відділу з розробки дизайн – проектів . Зокрема, фахівці компанії мають можливість розробляти конкретні дизайн – проекти з використанням простору і розташуванням меблів.

Найбільшим конкурентом в Сумах є ТОВ «БВК «Федорченко». У планах на 2022 рік ПАТ «Сумбуд» планує ввести в експлуатацію 22 тис. кв. метрів житла, ТОВ «БВК «Федорченко» - 25 тис. кв. метрів житла.

Перш за все нас будуть цікавити основні техніко-економічні показники ПАТ « Сумбуд », що визначають його поточний стан.

Під такими показниками, в літературі розуміють чинники, які визначають матеріально-виробничу базу, використання активів, та витрати

виробництва. Саме вони мають за мету оцінити функціонування компанії та визначити відповідні взаємозв'язки між окремими факторами.

Таблиця 3.1

Основні показники фінансово-господарської діяльності

Найменування показника	Період	
	2019 р.	2020 р.
Усього активів	206676	184117
Основні засоби	9959	10624
Довгострокові фінансові інвестиції	119301	78542
Запаси	33239	34914
Грошові кошти та їх еквіваленти	172	1175
Нерозподілений прибуток (збиток)	6635	7702
Власний капітал	33804	33951
Статутний капітал	700	700
Довгострокові зобов'язання	112	112
Поточні зобов'язання	34869	49483
Чистий прибуток (збиток)	1452	1067
Чисельність працівників на кінець періоду (осіб)	348	342

Аналіз формування прибутку підприємства.

Прибуток, як чинник результативності, крім того характеризує формування економічної безпеки. Тому, аналіз його формування наведено у табл:

Таблиця 3.2

Аналіз формування прибутку підприємства

	Показники	2019 рік	2020 рік	Відхилення	
				абсолютне	відносне
1	Чистий дохід від реалізації	83979	102830	+18851	+22,45%
2	Собівартість реалізованої продукції	75706	90285	+14579	+19,26%
3	Валовий прибуток	8273	12545	+4272	+51,64%

Продовження таблиці 3.2

4	Інші операційні доходи	5982	6607	+625	+10,49
5	Фінансовий результат від операційної діяльності	2114	1297	-917	-30,25%
6	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	1778	1509	-269	-15,13%
7	Чистий прибуток	1452	1067	-385	-26,52%
8	Власний капітал	33804	33951	+147	+4,3%
9	Валюта балансу	206676	184117	-22559	-10,91%
10	Залучений капітал	138003	101067	-36936	-26,76%
11	Необоротні активи	130724	90884	-39840	-30,48%
12	Оборотні активи	113361	75952	-37409	-33%

Проаналізувавши показники формування прибутку підприємства можна говорити, що більшість показників мають позитивну тенденцію.

Наприклад, такий показник як «Чистий дохід від реалізації» за період з 2019 до 2020 року збільшився на 18851 тис. грн., а такий показник як «Валовий прибуток» на 4272 тис. грн.. Проте один з найважливіших показників діяльності підприємства «Чистий прибуток» зменшився на 385 тис. грн.

Основними причинами стало подорожчання собівартості матеріалів та пального, та загальна нестабільна ситуація в Україні в цілому.

Аналіз структури прибутку від звичайної діяльності.

Прибуток від звичайної діяльності для такого роду підприємств як ПАТ «Сумбуд» є традиційним результатом його діяльності і має регулярну основу. Саме такий прибуток виступає ключовим джерелом фінансування розвитку ПАТ «Сумбуд», модернізації його матеріально-технічної бази та забезпечує майже усі форми інвестування. Тому, саме зростання або хоча б стабілізація цього чинника є підґрунтям забезпечення рівня економічної безпеки.

Таблиця 3.3

Аналіз структури прибутку від звичайної діяльності

Елемент прибутку, тис. грн	Рік		Відхилення (+, -)	
	2019	2020	абсолютне	відносне
Прибуток від операційної діяльності	3031	2114	-917	-30,25%
Прибуток від участі в капіталі	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	15	10	-5	-33,33%
Прибуток від звичайної діяльності	1452	1067	-385	-26,52%

Дані таблиці свідчать нам таку ж саму тенденцію, а саме позитивну, як і аналіз формування прибутку ПАТ « Сумбуд ».

Таблиця 3.4

Аналіз ліквідності підприємства

Показники	2019 рік	2020 рік	Норматив	Примітки
1. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) Кл	2,18	1,88	1,0-1,5	вище нормативу
2. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)Кф.н.	0,1633	0,18	> 0,5	нижче нормативу
3. Коефіцієнт фінансової стабільності Кф.с.	0,97	0,67	> 1,0	нижче нормативу

Коефіцієнти ліквідності ПАТ « Сумбуд » показують здатність нашого підприємства розраховуватись за своїми поточними зобов'язаннями, що в значній мірі характеризує його фінансовий стан:

Як видно з таблиці, значення показників ліквідності за 2019-2020рр., суттєво не змінилися, але, значення більш вагомого показника,- Коефіцієнт ліквідності, більше нормативного значення, що показує достатність

оборотних активів підприємства для розрахунків за його поточними зобов'язаннями.

Значення коефіцієнтів фінансової незалежності та фінансової стабільності. ПАТ « Сумбуд » у 2019 та 2020 рр. нижче нормативних, та протягом 2020р. зменшився коефіцієнт фінансової стабільності, що показує зменшення частки власного капіталу ПАТ « Сумбуд » в загальній вартості засобів, наданих для його діяльності, тобто, обсяг фінансування діяльності товариства за рахунок залучених засобів перевищує прийнятний (допустимий) рівень.

Таким чином, розраховані вище індикатори (показники) далеко не можуть свідчати про покращення фінансового стану.

Аналіз рентабельності.

Зіставлення прибутку та авансованої вартості/поточних витрат, як нам відомо, характеризує таке поняття, як рентабельність. В широкому розумінні цей чинник відображує результативність чи то виробництва і реалізації всієї продукції чи то окремих видів її; чи в цілому як суб'єкта господарської діяльності.

Таблиця 3.5

Аналіз рентабельності

Показник	Рік		Відхилення (+, -)
	2019	2020	
Чист. дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	83979	102830	+18851
Операційні витрати, тис. грн	34869	49483	+14614
Вартість капіталу (баланс), тис. грн	33804	33951	+147
Чистий прибуток, тис. грн	1452	1067	-385

Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності ПАТ « Сумбуд » показує скільки прибутку нашої компанії від звичайної діяльності

приходиться на одиницю коштів, інвестованих в активи. Позитивним є зростання цього показника.

$$R_{з.д} = \frac{\text{Пзв}}{A} \quad (3.1)$$

У 2019 році: $R_{з.д} = \frac{1778}{206676} = 0,0086$

У 2020 році: $R_{з.д} = \frac{1509}{184117} = 0,0082$

Зміна прибутку від звичайної діяльності ПАТ « Сумбуд » , що припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи за 2 роки мала негативну тенденцію (на 0,04).

Рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком ПАТ « Сумбуд » характеризує величину прибутку від звичайної діяльності нашої компанії на одиницю коштів, інвестованих в активи. Збільшення показника позитивна тенденція.

$$R_a = \frac{\text{Пч}}{A} \quad (3.2)$$

У 2019 році: $R_a = \frac{1452}{206676} = 0,007$

У 2020 році: $R_a = \frac{1067}{184117} = 0,0058$

Чистий прибуток ПАТ « Сумбуд » що припадає на одиницю інвестованих в активи коштів у 2020 році підвищився на 0,0012.

Рентабельність власного капіталу ПАТ « Сумбуд » показує скільки припадає чистого прибутку на одиницю власного капіталу нашої компанії і залежить від змін рентабельності продукції, ресурсовіддачі і співвідношення сукупного та позикового капіталу. Збільшення показника є позитивною зміною.

$$R_{в.к.} = \frac{\text{Пч}}{\text{ВК}} \quad (3.3)$$

$$\text{У 2019 році: } R_{\text{в.к.}} = \frac{1452}{33804} = 0,043$$

$$\text{У 2020 році: } R_{\text{в.к.}} = \frac{1067}{33951} = 0,031$$

Даний показник у 2020 році зменшився на 0,011 , що є негативною зміною.

Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком ПАТ « Сумбуд» показує скільки припадає чистого прибутку нашої компанії на одиницю виручки. Позитивною тенденцією є зростання цього показника.

$$R^{\text{ч}} Q = \frac{\text{Пч}}{\text{ЧВ}} \quad (3.4)$$

$$\text{У 2019 році: } R^{\text{ч}} Q = \frac{1452}{83979} = 0,017$$

$$\text{У 2020 році: } R^{\text{ч}} Q = \frac{1067}{102830} = 0,01$$

Негативні зміни чистого прибутку, що припадає на одиницю виручки відбулись у 2020 році, зменшившись на 0,007.

Період окупності власного капіталу ПАТ « Сумбуд » показує за який період власний капітал компанії буде компенсований чистим прибутком. Зменшення періоду окупності власного капіталу є позитивною тенденцією.

$$T_{\text{в.к.}} = \frac{\text{ВК}}{\text{Пч}} \quad (3.5)$$

$$\text{У 2019 році: } T_{\text{в.к.}} = \frac{33804}{1452} = 21,9 = 23$$

$$\text{У 2020 році: } T_{\text{в.к.}} = \frac{33951}{1067} = 16,1 = 32$$

У 2020 порівняно з 2019 роком період за який власний капітал буде компенсований чистим прибутком збільшився на 9 днів, що є негативною тенденцією.

Майже всі показники рентабельності мали негативний характер у 2020 році..

Аналіз складу оборотних засобів підприємства.

Оборотні засоби – це сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування й забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів та фондів обігу. Вони включають запаси матеріалів, залишки готової продукції, дрібне знаряддя, а також готівку, грошові засоби, вкладені у виробничі оборотні й обігові фонди, джерелами утворення яких є власні й прирівняні до них позикові й залучені засоби, тобто цілком і повністю можуть характеризувати і економічну безпеку підприємства.

Таблиця 3.6

Аналіз складу оборотних засобів ПАТ « Сумбуд »

Показник	Сума, тис. грн		Відхилення	
	2019	2020	абсолютне	відносне
Виробничі запаси	43901	33239	-10662	-24,28%
Незавершене виробництво	-	-	-	-
Готова продукція	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість	33598	26466	-713226	-21,23%
Інші оборотні активи	831	1068	237	+28,52%
Всього	113361	75952	-37409	-33%

Виходячи із складу оборотних засобів ПАТ « Сумбуд » , та їхньої загальної кількості можна сказати, що у 2020 р. компанія у сумі мало на 37409 тис. грн. більше оборотних коштів, ніж у 2019 р., що свідчить про негативний стан економічної безпеки ПАТ «Сумбуд». В 2019 р. він набагато кращий.

Таким чином, проаналізувавши певні особливості стану економічної безпеки ПАТ « Сумбуд » можна зробити певні висновки, але це стане можливим лише за умови врахування ще декількох показників.

3.2 Аналіз структури балансу та дебіторської заборгованості

Наступним шагом, зробимо оцінку структури активу балансу ПАТ «Сумбуд» за звітний 2020 рік, зважаючи на той факт, що саме цей документ відображує наявні у нашій компанії матеріальні цінності, кошти, борги різних осіб та установ, тому і безпосередньо стосується економічної безпеки ПАТ підприємства.

Таблиця 3.7

Структура активу балансу

Вид активу	Балансова вартість, тис. грн			Структура, %		Відхил. .(+, -)
	на почато к року	на кінець року	відхил. (+, -)	на початок року	на кінець року	
1. Необоротні активи						
1.1 Нематеріальні активи	35	250	215	-	-	-
1.2 Незавершені капітальні інвестиції	119301	78542	-40759	57,72	42,66	-15,06
1.3. Основні засоби	9959	10624	665	4,82	5,77	
1.4. Довгострокові фінансові інвестиції	704	1380	679	0,034	0,075	0,95 0,041
Оборотні активи						
2.1. Запаси	33239	34914	1675	16,08	18,96	2,88
2.2. Дебіторська заборгованість	26466	27381	915	12,8	14,87	2,07
2.3. Інша поточна						

заборгованість	13880	17609	3729	6,72	9,56	2,84
2.4. Інші оборотні активи	1068	10469	9401	0,52	5,69	5,17
3. Витрати майбутніх періодів	69	55	-14	-	-	-
Баланс	206676	184117	-22559	100	100	-

З табл. 3.7. ми бачимо, що на 2020 р. баланс на кінець року складає 184117, тис. грн., що на 22559 тис грн менше ніж у попередньому році, але такий результат вийшов за рахунок зниження пункту «Незавершені капітальні інвестиції» аж на 40759 тис грн. В цілому інші показники зросли, порівняно з попереднім роком, що свідчить про нормальний стан економічної безпеки ПАТ.

Структура пасиву балансу за 2020 рік.

Наступний елемент, що дає уяву про низку елементів економічної безпеки ПАТ на ПАТ «Сумбуд» у 2020 р. – це пасив балансу. Саме в ньому групуються і джерела господарських засобів нашої компанії.

Таблиця 3.8

Структура пасиву балансу

Вид активу	Балансова вартість, тис. грн			Структура, %		Відхил. (+, -)
	на початок року	на кінець року	відхил. (+, -)	на початок року	на кінець року	
1. Власний капітал	33804	33567	-237	16,35	18,23	1,88
2. Довгострокові зобов'язання	138003	101067	-36936	66,77	54,89	-11,88
3. Поточні зобов'язання	34869	49483	14614	16,87	26,87	10
4. Доходи майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-

Баланс	206676	184117	-22559	100	100	-
--------	--------	--------	--------	-----	-----	---

До чергового елемента аналізу економічної безпеки на ПАТ « Сумбуд » ми відносимо дебіторську заборгованість, під якою зазвичай розуміють суми нараховані ПАТ « Сумбуд » від покупців за товари або послуги, продані в кредит.

Таблиця 3.9

Склад, структура і динаміка дебіторської заборгованості

Стаття заборгованості	2020 р.				Відхилення	
	початок		кінець		абсолютне (+, -)	відносне (%)
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%		
Довгострокова заборгованість	725	1,7	88	0,19	-637	-1,51
Заборгованість:						
– за товари (послуги);	26466	62,02	27381	58,26	915	-3,76
– аванси;	117	0,27	732	1,56	615	1,29

– за розрахунками з бюджетом;	940	2,2	898	1,91	-42	-0,29
– податку на прибуток;	545	1,28	288	0,61	-257	-0,67
Інша поточна заборгованість	13880	32,53	17609	37,4723	3729	4,94
Всього	42673	100	46996	100	-38,2	-

Вищевикладений матеріал дозволяє зробити важливий висновок, що ПАТ «Сумбуд» не має постійного рівня стабільності економічної безпеки ПАТ. Для того щоб уникнути в подальшому таке становище треба розробити ряд рекомендацій для даного ПАТ « Сумбуд ».

Фінасова стійкість

Розрахуємо надлишок (+) чи нестачу (-) власних обігових коштів ПАТ « Сумбуд », необхідних для формування його запасів і покриття витрат на господарською діяльністю:

$$\pm E_c = E_c - Z, \quad (3.6)$$

$$\pm E_c = (33567 + 112 - 90884) - 34914 = - 92119 \text{ тис. грн}$$

Надлишок/нестача власних обігових коштів ПАТ « Сумбуд », а також середньострокових і довгострокових кредитів і позик:

$$\pm E_m = (E_c + K_m) - Z, \quad (3.7)$$

$$\pm E_m = (-57205 + 101067) - 34914 = 8948$$

Надлишок/нестача загальної величини обігових коштів ПАТ « Сумбуд ».

$$\pm E_n = (E_c + K_m + K_t) - Z, \quad (3.8)$$

$$\pm E_n = (-57205 + 101067 + 49483) - 34914 = 58431$$

$E_c < 0$, $E_m > 0$, $E_n > 0$.

За розрахованими показниками показниками ПАТ « Сумбуд » попадає у область «Нестійкого фінансового стану та нестабільного рівня ЕБ»

3.3 Шляхи вдосконалення ЕБ на ПАТ «Сумбуд»

Механізм забезпечення економічної безпеки ПАТ треба розглядати як сукупність різноманітних засобів гармонізації інтересів ПАТ « Сумбуд » з інтересами суб'єктів довкілля, наслідком чого є отримання прибутку, який забезпечує достатній рівень економічної безпеки ПАТ.

Програма таких дій, що пов'язані з формуванням механізму ЕБ нашого ПАТ « Сумбуд » та його подальшим функціонуванням, може бути представлена у такій послідовності:

- пов'язані з усіма видами діяльності ПАТ « Сумбуд »;

- поєднують діяльність ПАТ « Сумбуд » з умовами як внутрішнього так і зовнішнього середовища;

- визначаються поглядами та устремліннями тих, кому належить підприємство, або хто керує ним;

- визначають довгострокову спрямованість діяльності ПАТ « Сумбуд ».

Головна мета економічної безпеки ПАТ «Сумбуд» полягає у тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому. Окрім головної мети можуть існувати ще й функціональні, що наведено на рис3.2.

Ключові функціональні цілі економічної безпеки

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентно спроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Рис 3.2 Функціональні цілі економічної безпеки ПАТ

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

Конкретними кроками на шляху зміцнення економічної безпеки ПАТ «Сумбуд» можуть бути такі(рис3.3.):

Рис 3.3. Кроки до зміцнення економічної безпеки

Підтримка необхідного потенціалу бізнес-суб`єкта в сучасних умовах повинна гуртуватися на комплексному рішенні проблеми багатоканальності ресурсного забезпечення його життєдіяльності за рахунок різних джерел, в першу чергу, шляхом стабільного нарощування комерційного сектора, що

сприятиме мінімізації залежності від держбюджетного фінансування при максимальному збереженні наявного потенціалу. При цьому необхідно враховувати можливості структурної трансформації для ефективного завантаження бізнес-суб'єкта, поліпшення його фінансово-економічного положення і підвищення конкурентоспроможності.

Основними завданнями аналізу системи є: виявлення суттєвих факторів впливу на економічну безпеку підприємства, визначення групи факторів, що дозволяють управляти функціонуванням економічної системи достатньо точно, а також визначення рейтингу факторів за інтенсивністю їх впливу на процес або явище.

Таким чином, формування необхідного рівня економічної безпеки підприємства включає етапи, наведені на рис 3.4.:

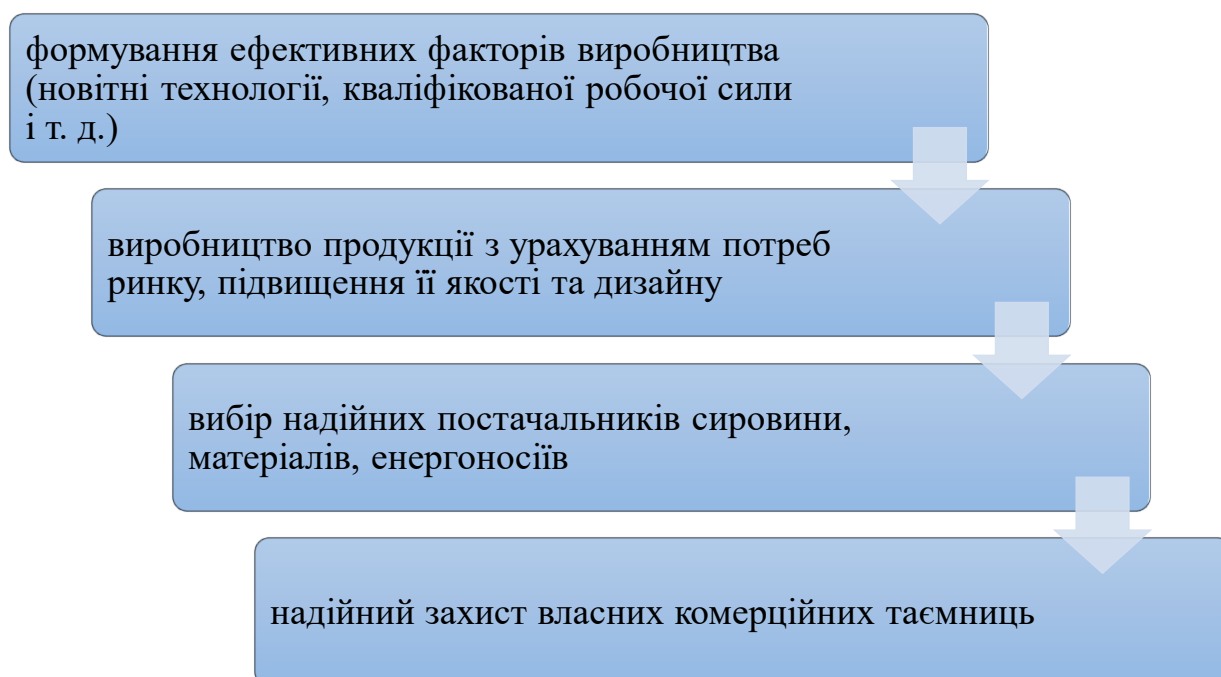

Рис 3.4. Етапи формування рівня економічної безпеки

Одним із основних показників економічної безпеки на підприємстві є рентабельність. І саме тому для того, щоб підвищити рівень економічної безпеки підприємства ми пропонуємо збільшити рентабельність доходу

підприємства шляхом скорочення собівартості продукції на ньому. Для того, щоб обґрунтувати свої думки розглянемо цей метод на прикладі 2020 р.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) у 2020 р. склала 90285 тис. грн., а прибуток – 1067 тис. грн., звідси рентабельність – 1,2%, чистий дохід від реалізації у 2020 р. – 102830 тис. грн., якщо підприємству вдасться зменшити матеріальні затрати, то рентабельність значно підвищиться. Це можна зробити шляхом зміни технології, постачальників, зміни матеріалів для виробництва чи заміни їх на значно дешевші.

ВИСНОВКИ

Забезпечення економічної безпеки підприємства є досить важливою проблемою, дослідження якої дозволить зробити значний крок щодо підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та держави загалом. Потрібно враховувати міжнародний досвід у питаннях економічної безпеки, що дозволить значно вдосконалити традиційні механізми державного сприяння розвитку підприємництва і сприяти зміцненню економічної безпеки суб'єктів підприємництва, їх можливостей щодо доступу до зовнішніх ринків.

Економічна безпека є універсальною категорією, яка відображає захищеність суб'єктів соціально - економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави й закінчуючи кожним її громадянином.

На жаль, підприємства не надають належної уваги цьому питанню. За змістом ця проблема передбачає систему заходів, що забезпечують конкурентоспроможність і економічну стійкість підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників. Таким чином, економічна безпека підприємства - це такий стан виробничо-економічного потенціалу і підприємницьких можливостей, за якого гарантується оптимальне їхнє використання для економічно стійкого їх функціонування на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в умовах нестабільного ринкового середовища.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тім, щоб гарантувати його економічно стійке функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів загальної схеми організації економічної безпеки підприємства.

Таким чином, економічна безпека підприємства передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безупинний), що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів. і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного

функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Економічна безпека підприємства характеризується сукупністю якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є рівень фінансової безпеки.

Аналізуючи дані по підприємству ПАТ «Сумбуд» можна зробити наступні висновки: товариство немає постійної стабільності економічної безпеки, більшість фінансових показників мала негативну тенденцію у 2020 році. Така тенденція може бути зв'язаною за переважною залежністю від кількості заключних угод та контрактів фірми, та нестабільною економічною ситуацією в Україні. Одним із основних показників економічної безпеки на підприємстві є рентабельність. І саме тому для того, щоб підвищити рівень економічної безпеки підприємства було запропоновано збільшити рентабельність доходу підприємства шляхом скорочення собівартості продукції на ньому, а саме – зміни технології, постачальників, зміни матеріалів для виробництва чи заміни їх на значно дешевші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 р. М 996-ХІУ
2. Закон Украины „О предпринимательстве” от 07.02.91 г. №698-ХІІ, с изменениями и дополнениями
3. Закон Украины „О предприятиях в Украине” от 27.03.91 г. №887-ХІІ, с изменениями и дополнениями
4. Методика прогнозування банкрутства. Наказ Мінекономіки України № 10 від 17.01.2001
5. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. — М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. — 504 с.
6. Андрушків Б.М., Кузьмін О.Є. “Основи менеджменту” – Львів світ 1995 р. – 370 с.
7. Ансофф И. Стратегическое управление/Сокр.пер. с англ. М.: Экономика.1989. – 684 с.
8. Балабанов И.Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта.–2-е изд., доп.–М.: Финансы и статистика, 2000.–208 с.
9. Бандурка А.М., Червяков И.М., Посылкина О.В. Финансово-экономический анализ: Учебник. – Харьков: Ун-т внутр. Дел, 1999. – 394 с.
10. Бердникова Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 330 с.
11. Брасс А.А .Основы менеджмента:Учеб.пособие. – Мн.:ИП “Экоперспектива”, 2004. – 239с.
12. Виханський О.С., Наумов А.І. “Менеджмент” – М.Гордориha, 2003 р. – 210 с.
13. Герберт А. Саймон і інші “Менеджмент в організаціях” – М.Економіка, 1995р. – 218 с.
14. Герчикова І.Н. “Менеджмент” – уч. пос. М. Банки і біржи, 2003р.

15. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. - 2-е издание, переработанное и дополненное. - М.: Издательство "Финэкспресс", 2000. - 464 с.
16. Графін Р., Яцура В. Основи менеджменту: Підручник/Наук.ред. В. Яцура, Д. Олесневич. – Львів: Бак, 2001. – 624с.
17. Евдокимов Ф.И. Экономическая безопасность – необходимое звено в планировании развития предприятия // Экономика и право. – 2002. - №1. – 100-106 с.
18. Евдокимов Ф.И., Гавва В.М. Азбука маркетинга: Учебное пособие. – Д.: Сталкер, 1988. – 432с.
19. Евдокимов Ф.И., Мизина Е.В. Экономическая устойчивость предприятия как фактор его безопасности // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 37. – Донецьк, ДонНТУ, 2001. – 216 с.
20. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф.Покропівного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с., іл.
21. Економіка підприємства: Підручник/ За заг. Ред. С. Ф. Покропівного, - Вид. 2-е, перероб. та доп. - К.: КНЕУ, 2000. - 528с.
22. Жигалов В.Т., Шимановська А.М. Основи менеджменту і управлінської діяльності: Підручник. К.: Вища школа.1994. – 480 с.
23. Жигалов В.Т., Шимановська А.М. Основи менеджменту і управлінської діяльності: Підручник. К.: Вища школа.1994. – 218 с.
24. Завадський Й.С. “Менеджмент” т.-1. К. УФіМіБ, 2003 р. – 452 с.
25. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. – У 3т. – Т.1. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту. – 2001. – 542с.
26. Зайцева О.А., Радугин А.А., Радугин К.А., Рогачев Н.И. Основы менеджмента: Учебное пособие для вузов/Научн.редактор А.А. Радугин. – М.: Центр, 2003.
27. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы // Бизнес-информ. – 1999. - № 11-12. – с. 45-47.

28. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика: Навч. - Метод. посібник для самот. вивч. дисц. - К: КНЕУ, 2000. - 124 с.
29. Кредісов А.И., Панченко С.Г., Кредісов В.А. Менеджмент для керівників.К.: Т-во “Знання”, КОО,2004.
30. Кузьмін О.Є. сучасний менеджмент. Львів: Центр Європи, 1995.
31. Мартиненко Н. “Технологія менеджменту”, Київ МП “Леся”, 1997 р.
32. Менеджмент: Учебник для вузов/М.М. Максимцов, А.В.Игнатъева, М.А. Комаров и др.; Под ред. М.М. Максимцова, А.В. Игнатъевой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ,2003. – 343с.
33. Месон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф., “Основи менеджменту”, Пер.з англ. М. “Діло” 1992 р.
34. Мунтян В.І. Економічна безпека України: Підручник. – Видавництво КВІСТ. – 1999. – 457 с.
35. Нагаєв В.М. Менеджмент: теорія, практика, мистецтво (дидактичний аспект): Навч.посібн. Харків, 1997.
36. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) // Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО Бизнес школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
37. Пястолов С.М. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Учебник. – М.: Мастерство, 2001. – 336 с.
38. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд., перераб. и доп. – Минск: ООО «Новое знание», 2000. – 688 с.
39. Скрипник К.И. Управленческая деятельность: структура, функции, М.:Приор, 2004.
40. Смолкин А.М. Менеджмент: Основы организации: Учебник. – М.: ИНФРА,2004.
41. Тарнавська Н.П., Пушкар Р.М. “Менеджмент, теорія і практика”, підр. Тернопіль.
42. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. – К.:КНЕУ, 2000. – 412 с.

43. Тимошенко І.І., Соснін А.С. , “Менеджмент організацій”, К. 2004р.
44. Учебно-методическое пособие «Курсом-реформ - учёт 2000», Днепропетровск: ООО «Баланс-клуб», 2000. – 256 с.
45. Фатхудинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. - М.: ИНФРА - М. - 2000.-312 с.
46. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2000. – 208 с.: ил. – Библиогр. в конце частей.
47. Чернявський А.Д. Організація управління: Навч. Посіб. К.: МАУП, 2003.
48. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика: Учебное пособие. — 2-е изд. — М.: Гном-Пресс, 1998
49. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) // Консультант директора. – 2000. - № 2. – с. 7-13
50. Білик М. Удосконалення методичних підходів до аналізу фінансового стану підприємства // Економіст. – 2001. - №11. – 40 с.
51. Євдокімов Ф.І., Мізіна О.В., Бородіна О.О. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 46. – Донецьк, ДонНТУ, 2002. – 216 с.
52. Ковалёв Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины. – 1998. - № 10. – С.48-52.
53. Ковалев, Т. Сухорукова - Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины, 2003г, №5.- с. 48-52.
54. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради. – 1997. - №10. – с. 149-157.
55. Костусев О. Захист економічної конкуренції в Україні: стан і проблеми // Економіка України. - 2003. - №7. - с. 5-11
56. Раздина Е. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия // Бизнес-информ. – 1997. - № 24. – с. 63-65.

57. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>

58. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>

59. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисильова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019- 2020 рр. в Україні. Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 21-40. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>

60. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>

61. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf

62. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

63. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>

64. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство,

регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>

65. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

66. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>

67. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>

68. Karintseva O., Kharchenko M., Boon E.K., ...Melnyk V., Kobzar O.(2021). Environmental determinants of energy-efficient transformation of national economies for sustainable development.. J. International Journal of Global Energy Issues, 2021, 43(2-3), P. 262–274 <https://doi.org/10.1504/IJGEI.2021.115148>

69. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81759>

70. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

71. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. Problems and Perspectives in Management, 18(4), 37-48.

doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>

72. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>

73. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>

74. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>

75. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. *International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – Ruda Śląska :Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium* 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1

76. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>

77. Veklych O., Karintseva O., Yevdokymov A., Guillamon-Saorin E.(2020). Compensation mechanism for damage from ecosystem services deterioration: Constitutive characteristic. *J. International Journal of Global Environmental Issues*, 19(1-3), P. 129–142 <https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114869>